

CA'FER ES-SÂDIK'IN RAFİZİLERLE TARTIŞTIĞINI ANLATAN BİR RİSALE: HÂZİHİ MUNAZÂRA CA'FER B. MUHAMMED ES-SÂDIK (R.A) MAA'R-RÂFİZÎ

Doç. Dr. Mehmet ATALAN

Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi

e-posta: matalan@firat.edu.tr

Abstract: *In this article, the debate of Ja'far al-Sâdıq with a Rafıda has been dealt with. Ja'far al-Sâdıq, the 6th Shi'ite Imamiyyah seems as an important figure in the early years of the second century when Abbasid received the dynasty from the Umayya. Early Imâmî heresiographers maintain that the name Rafıda was first applied to the adherents of Ja'far al-Sâdıq by al-Mughîra b. Sa'id, immediately after they had dissociated themselves from him. According to another report, the term Râfıda took place in the abortive uprising of Zayd b. 'Ali against the Umayyads. According to this report, some Kûfans who had initially joined Zayd's camp made their continued support conditional on his rejection (rafıd) of Abû Bakr and 'Umar. When Zayd refused to accede to their demands they deserted him (rafadıhu), thus bringing about his defeat. Hezihi Munâzâra Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık(r.a) Maa'r-Râfızî, namely work which relating to Ja'far al-Sadıq was analyzed to be basis text. This Pamphlet which has been numarated 2763/11 (152a-157a v.) is in the Suleymaniye Shehid Ali Pasha.*

Key Words: Râfıda, Shi'ism, Pamphlet, Muğire b. Sa'id, Zeyd b. Ali, Imâmiyya.

GİRİŞ

İslam düşüncesinin geçirmiş olduğu tarihi süreç içerisinde Râfıza terimine yüklenen anlamlar farklılık arz etmekle birlikte ilk dönem kaynaklarında onun iki şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ancak kullanımdaki bu farklılık birbirinden net olarak ayrılmış durumda değildir. Aslında Mezheplerde kesin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Özellikle bu farklılık, aynı mezhebin alt kollarını birbirinden ayırmak şeklinde tezahür ediyorsa sorun daha bariz şekilde kendini göstermektedir.

Konuyla ilgili araştırma yapanlar, genelde Râfıza'nın anlamı ve ortaya çıkışıyla ilgili bilgileri nakletmekle yetinmişlerdir. Hâlbuki bunların, fikir-hadise

irtibatı¹ çerçevesinde ayrıntılı olarak ortaya konulması konunun açıklığa kavuşması açısından önemlidir. Bundan dolayı biz bu çalışmamızda, Râfıza kavramının dini-siyasi arka planının ne olduğunu, ilk kez ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını, farklı zamanlarda hangi anlamı kazandığını, Şîî gelenek içerisinde sürdürülen tartışmaların niteliğini ve Ca'fer es-Sâdık'a² nispet edilen *Hâzihi Munazâra Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik(r.a)Maa'r-Râfizî* adlı risaledeki tartışmaların üzerinde duracağız.

Râfıza sözlükte, terk etmek, ayrılmak ve dağılmak anlamlarına gelen r-f-z kökünden türetilmiş olup terk eden ya da ayrılan³ anlamlarına gelir. Râfizi kelimesinin çoğulu ravâfiz olarak kullanılmaktadır. Râfıza kelimesi ise, “terk eden, ayrılan, arkalarından çobanın gözetlediği başıboş develer, savaşta komutanlarını terk edip ayrılan asker”⁴ manasını da taşımaktadır. Terim olarak ise, Hz. Ali'nin, Hz. Peygamberden sonra nass ve tayinle halife olduğunu iddia edip onun haklarını savunanlara;⁵ Muhammed Bakır'ın ölümü üzerine imametini kendisine geçtiğini ileri süren Muğire b. Said'in imametini kabul etmeyerek onu terk edip Ca'fer es-Sâdık'ın imametine inananlara⁶ ve Emevilere karşı isyan eden Zeyd b. Ali'nin Ebû Bekir ve

-
- 1 Fikir-hadise irtibatı için bkz., Hasan Onat, *Emeviler Dönemi Şîî Hareketleri ve Günümüz Şîîliği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, 1.
 - 2 Ca'fer es-Sâdık'ın hayatı için bkz., Mehmet Atalan, *Şîîliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sâdik'in Yeri*, Araştırma Yay., Ankara 2005; Mehmet Atalan, *Cafer-i Sâdik*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 2007.
 - 3 Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr(711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1375-1376/1955-1956, I/1196-1197.
 - 4 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I/1196-1197.
 - 5 Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhız (255/869), *el-Osmâniyye*, thk., Abdüsselam Muhammed Harun, Mısır 1955, 74; Ebû'l-Hüseyn Abdurrahîm b. Muhammed el-Mutezilî el-Hayyât(300/912), *Kitâbü'l-İntisar ve'r-Red alâ Ravendî*, Beyrut 1957, 13; Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî (429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev. Ethem Ruhî Fıglalı, TDV., Yay., II. Baskı, Ankara 2001, 31; Ebû'l-Muzaffer el-İsferâ'inî (471/1078), *et-Tabsîr fi'd-Dîn ve Temyîzi'l-Fırkati'n-Nâciye an Fırakı'l-Hâlikin*, thk., K. Yusûf el-Hût, Beyrut 1983, 16.
 - 6 Ebu'l-Abbas Abdullah b. Şirşîr el-Enbarî Nâşi el-Ekber (293/906), *Mesâ'ilu'l-İmâme ve Kitâbu'l-Evsat fi'l-Makâlat*, Beyrut 1971, 46; Ebû Muhammed Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî (300/912), *Fıraku's-Şîa*, İstanbul 1931, 54; Sa'd b. Abdillâh Ebû Halef el-Eş'arî el-Kummî (301/913), *Kitâbü'l-Makâlat ve'l-Fırâk*, thk. M.Cevad Meşkûr, Tahran 1963, 76-77; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (310/922), *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, thk., Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, I-XI, Beyrut 1967, V/498.

Ömer'in halifeliklerini meşru görmesinden dolayı ona olan desteklerini çekip ayrılanlara⁷ verilen genel bir isim⁸ olarak kabul edilmektedir.

Bu tariflere uygun olarak iki ana tanımlama öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Zeyd b. Ali'nin isyanı esnasında, Ebû Bekir Abdullah b. Ebî Kuhâfe (13/634) ve Ömer b. el-Hattâb (23/644)'ın halifeliklerini meşru görmesinden dolayı ona olan desteklerini çekip ayrılanlara Zeyd b. Ali'nin verdiği isimdir.⁹ İkinci olarak ise, Muhammed Bâkır'ın ölümü üzerine imâmetin kendisine geçtiğini ileri süren Muğîre b. Sâid'in imâmetini kabul etmeyerek onu terk edip Ca'fer es-Sâdık'ın imâmetine inananların müşterek adıdır.¹⁰

Yapılan bu tanımlarla ilgili olarak, Râfıza'nın terim anlamını, sözcük anlamına uygun olarak geliştiği ve yazarların kendi konumlarına göre, terk olarak algıladıkları her türlü duruşu belirtmek noktasında Râfıza ifadesini, muhaliflerini karalamak ve gözden düşürmek için de Râfızı şeklindeki bir isimlendirmeyi rahatlıkla kullandıkları söylenebilir.

⁷ Nâşi el-Ekber, *Mesâ'ilu'l-İmâme*, 46; et-Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, V/498; Muhammed b. Ömer b. Huseyin Fahrudin er-Râzî (606/1209), *İtikâdâtü Fırâki'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn*, nşr. Ali Sâmî Neşşâr, Beyrut 1982, 52.

⁸ Rafıza ilgili geniş bilgi için bkz., Ebû Muhammed Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî (300/912), Sa'd b. Abdillâh Ebû Halef el-Eş'arî el-Kummî (301/913), *Şii Fırkalar*, Çev. Hasan Onat-Sabri Hizmetli-Sönmez Kutlu-Ramazan Şimşek, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004, 98, 137. dipnot.

⁹ Nâşi el-Ekber, *Mesâ'ilu'l-İmâme*, 46; et-Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, IV/204; Ahmed b. Hamdân Ebû Hâtim İsmâîlî er-Râzî (324/936), *Kitâbü'z-Zine fi Kelimâti'l-İslâmiyye*, thk., Abdullah Selâm es-Samerrâî, (es-Semarrâî, *el-Guluv ve'l-Fıraki'l-Ğaliyye* İçinde), Bağdâd 1982, 270; Ahmed b. Muhammed el-Endelûsî İbn Abd Rabbihî(328/939), *el-İkdu'l-Ferid*, nşr. Mufid Muhammed Kâmiha, I-IX, Beyrut 1987, II/245; Takiyuddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkadir el-Makrizî(845/1444), *Kitâbü'n-Nizâ ve't-Tehasum fima beyne Beni Ümeyye ve Beni Haşim*, thk., Hüseyin Munis, Kahire 1988, II/351. Râfıza kavramı ile ilgili ayrıca bkz., Yahya Doğan, *Rafıza Kavramı ve Rafizilik*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001; Mehmet Atalan, *Şiliğin Farklaşma Sürecinde Ca'fer es-Sâdık'ın Yeri*, Araştırma Yay., Ankara 2005, 30-32; Yusuf Benli, "Rafıza Adlandırmasının İlk Kullanımına İlişkin Değerlendirmeler" *Hikmet Yurdu*, Yıl:1, S.1, (Ocak-2008), 31-69.

¹⁰ Nâşi el-Ekber, *Mesâ'ilu'l-İmâme*, 46; en-Nevbahtî, el-Kummî, *Şii Fırkalar*, 98; et-Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, V/498; Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâîl el-Eş'arî(330/941), *Makâlâtü'l-İslâmiyyin ve'htilâfu'l -Mûsâllîn*, thk., Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, I-II, Beyrut 1990, I/15.

Başka bir ifadeyle İslâm Mezhepler Tarihi'nin geçirmiş olduğu tarihi süreç içerisinde Râfıza kavramına yüklenen anlamlar farklılık arz etmekle birlikte, ilk dönem kaynakları ilk olarak, Râfıza'yı, imâmete ilişkin görüşlerini ön plana çıkartarak onu Şîa'yla eş anlamlı kullanırken, bazıları Şîa'dan tamamen farklı bir anlamda kullanırlar.¹¹ Ancak Râfıza kavramını Şîa yerine kullananlar Râfizi fırkaları tasnif ederken sıkıntı çekmektedirler. Çünkü Rafiziler içerisinde gösterilen Zeydiyye mezhebi, daha sonra Zeyd b. Ali'nin, Ebû Bekir ve Ömer'den teberri etmediği için ayrılanlara, Rafizî denmişti.¹²

İkinci olarak Râfıza kavramının, Şîa'nın kollarından olan İmâmiyye'nin yerine kullanıldığı görülür.¹³ Bu kullanım hakkındaki tartışmaların henüz Şîa kavramının da ortaya çıkmadığı dönemlerde başladığı,¹⁴ daha sonraları Şîa kavramının netlik kazanmasıyla birlikte kavramın kapsamının biraz daraltılarak, Şîa'nın kollarından birisine tekabül ettirildiği, ancak bunun Şîa'nın kollarından Gulat mı, yoksa İmamiyye mi? olduğu yolundaki tartışmaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Rafıza kavramının, Şîa'nın kollarından hangisine karşılık geldiği konusundaki tartışmalarda, öncelik verilen konuların ele alınışına göre değişiklik gösterdiği gözlenmiştir. Mesela, sahabenin geneline yapılan tekfir olayı, imamlara atfedilen olağanüstü özellikleri ön plana çıkararak, onları çok aşırı bulmuş ve guluva itham etmişken, böyle davranmalarının altında yatan temel sebep olarak, onların dünya imamsız olmaz deyip imama verdikleri önem şeklinde algılamış olanlar, bu tavırlarından hareketle İmamiyye diye isimlendirmeyi tercih etmişlerdir. İmamiyye olarak yapılan isimlendirmeden sonra, Râfıza ismi, herhangi bir grubu tasvir etmekten ziyade, daha çok tarihi bir olay anlatılırken kullanılır olmuştur, denilebilir.

¹¹ Krş., Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî(429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev. Ethem Ruhi Fırlı, TDV., Yay., II. Baskı, Ankara 2001, 31.

¹² el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, I/15.

¹³ el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, I/15; Watt, Rafıza'ya İmâmiyye şeklindeki kullanımın ilk defa Eş'ari tarafında yapıldığını savunur. Montgomery Watt, "The Rafidites: A Preliminary Study", *Oriens*, XVI (1963), 119. Şîi dünyasında Râfıza kelimesinin aşağılayıcı kötü anlamında özel övgü ifade eden bir isme dönüşmesinin keyfiyetini göstermesi bakımından yeterlidir. Gerçekten bu durum tamamen tabiidir; ilk olarak Şîi lider bu terimi kendilerinden uzaklaştıramayacaklarını anladılar. Bunun üzerine onlar bu terimi kendi lehlerine çevirmeye çaba gösterdiler. Etan Kohlberg, "İmamiyye Şîası Geleneğinde Râfizi Terimi", Çev. H.İbrahim Bulut, *Kelam Araştırmaları*, 2:2 (2004), 117-124, 123.

¹⁴ el-Câhız, *el-Osmâniyye*, 276; el-Hayyât, *Kitâbü'l-İntisar*, 13.

Zeyd b. Ali'nin hurucunu esas alanlar ise olaya daha farklı yaklaşarak kavramın içeriğini İmamiyye olarak doldurmaya çalışmışlardır.¹⁵ Zaman ilerledikçe Râfıza kavramının İmamiyye'ye tekabül ettiği şeklindeki anlayışlar da netleşmeye başlamıştır.¹⁶ Bunda, geçen zamanla birlikte mezheplerin artık tarih olarak belirmesinin etkisi de büyüktür. İmamiyye'de temel olan on iki imamın da artık bütün yönleriyle ortaya çıkması da etkili olmuştur.

Diğer kullanımlara göre daha yaygın olan bu çeşit bir kullanımda Râfiziler şİa'nın bir kolu sayılmaktadır. Bu gruba giren ilk dönem kaynaklar da kavramın ortaya çıkması noktasında Zeyd b. Ali'nin hurucuna dayandırırılar.¹⁷ Eş'ari ile başlayan Zeyd b. Ali'yi terk edenlere Râfizi denmesi ve aynı zamanda onların İmâmiyye diye de çağrılması olayı, kendinden sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Rafizileri İmâmiyye olarak kabul edenler onun içeriğini farklı doldursalar da, onlara İmâmiyye denmesi konusunda fikir birliğine vardıkları görülmektedir.

şİi kaynaklar Râfıza hakkında yapılan bu yorumları kabul etmemekte ve Râfıza isimlendirmesinin muhaliflerin iddia ettikleri gibi Eb Bekir ve mer'in imâmetlerinin meşru olup olmadığı hususu ile ilgili olmayıp, Muhammed Bâkır'ın vefatından sonra kimin imâm olacağı noktasında ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Muğire b. Saıd, imâmet hakkında ileri sürdüğü görüşleri Ca'fer es-Sâdik taraftarı olanlar kabul etmemiş, onu terk etmiş; bu sebeple Muğire kendilerine "Râfıza" demiştir.¹⁸ Kummî ise, "Muhammed Bâkır vefat edince, bu fırka, ikiye ayrıldı. Bunlardan bir fırka, Muhammed b. Abdillan en-Nefs'z-Zekiyye'nin imamlığını ileri sürdü. Muhammed Bâkır vefat edince ve bu söz bu şekilde ortaya atılınca, onlardan bir grup taraftar, ondan uzak durdular ve onu reddedip lanetlediler. İddia edilir ki bunlar Râfizadır ve Muğire onlara Râfıza ismini verendir..."¹⁹ demektedir.

¹⁵ Bkz., el-Eş'arî, *Makâlatu'l-İslâmiyyîn*, I/15; İbn Abd Rabbihi, *el-İkdu'l-Ferîd*, II/404-405; el-Malati, *et-Tenbih ve'r-Red*, 20; eş-şChristanî, el-Milel ve'n-Nihal, I/306; Neşvânü'l-Himyerî, Eb Sâid(573/1178), *el-Hür'l-'İyn*, nşr. Kemal Mustafa, Mısır 1948, 184-185.

¹⁶ İbn Haldun, Zeyd'i terk edenlerin, daha sonra İmamiyye olarak tanınan fırkaya mensup kişiler olduğu hususun altını şüpheye mahal bırakmayacak şekilde çizer. İbn Haldun, *Mukaddime*, 561; Watt ise Zeyd'i terk edenlerin neye dayanırsa dayansın, bu ismin daha sonralan İmamiyye olarak bilinenler için kullanıldığını iddia eder. Watt, *İslam Dşincesinin Teşekkül Devri*, 198.

¹⁷ en-Nâşi el-Ekber, *Mesâ'ilu'l-İmâme*, 46; et-Taberî, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, IV/204; Eb Hâtim er-Râzi, *Kitâbu'z-Zine*, 270; İbn Abd Rabbihi, *el-İkdu'l-Ferîd*, II/245; el-Makrizî, *el-Hutat*, II/351.

¹⁸ en-Nevbahtî, *Firaku'ş-şİa*, 54; el-Kummî, *Kitâbu'l-Makâlat*, 76-77; Eb Hâtim er-Râzi, *Kitâbu'z-Zine*, 270.

¹⁹ el-Kummî, *Kitâbu'l-Makâlat*, 76-77.

Rafıza şeklindeki bu isimlendirme, Muğîre b. Said tarafından yapılmakta olup, isimlendirmeye maruz kalanlar ise Ca'fer es-Sâdık ve taraftarlarıdır. Rafizilerin bu şekilde Muğîre b. Saîd'i terk edenler olduğunu söyleyen Naşi el-Ekber, "Zeyd b. Ali'nin imâmet ehlini kendisi ile huruca katılmayan bir grubu için Râfizî diye isimlendirdiğini iddia eden bir kavim olduğunu" da ileri sürer.²⁰

Zeyd b. Ali, insanlardan bey'at alırken Ehl-i Beyt'e bağlı kalacaklarına ve haklarını geri onlara iade edeceklerine dair söz almıştır. Ayrıca onları Allah'ın kitabına, peygamberin sünnetine, zulmedenlere karşı cihada, mahrumların haklarını geri almaya, zulmü kaldırmaya ve Ehl-i Beyt'e yardım etmeye çağırıyordu.²¹ Bu isyan sırasında Zeydiliğin sonraki tarihini etkileyen en önemli olaylardan birisi Zeyd b. Ali ile taraftarları arasında geçen Ebu Bekir ve Ömer hakkındaki bir tartışmadır. Ona ilk iki halife hakkında görüşlerini soranlara, bu ikisi hakkında iyilikten başka bir şey söylemeyeceği, babasından da onlar hakkında iyilikten başka bir şey duymadığı, isyanın Emevilere karşı gerçekleştirilmiş bir isyan olduğunu vurgulamıştır. Bunun üzerine itirazlar ortaya çıkınca, Zeyd şu cevabı vermiştir: "Biz hilafete diğerlerinden daha layığız, onlar bizden bunu aldılar, ancak Kur'an ve sünnetle hükmedip insanlar arasında adaletli oldukça bu davranışları onları küfre götürmez."²² Bu cevap üzerine, taraftarları Zeyd'i terk etmiştir. O da kendisini terk edenleri "Beni bırakıp kaçtınız, beni terk ettiniz (Rafaztumûnî)" şeklinde suçlamıştır. Kendisinden ayrılanlara bu yüzden Rafizî denmiştir.²³

²⁰ Naşi el-Ekber, *Mesâilu'l-İmâme*, 46.

²¹ et-Taberi, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, VII/171.

²² et-Taberi, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, VII/180-1.

²³ Bkz. Naşi el-Ekber, *Mesâ'ilu'l-İmâme*, 46; Ebû Hâtim İsmâîlî er-Râzî, *Kitâbü'z-Zîne*, 270; el-Eş'arî, *Makâlâtu'l-İslâmiyyin*, I/89,137; Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfî İbn A'sem(314/926), *el-Futûh*, Beyrut 1986, IV, 18; Ebû Muhammed b. Sa'îd el-Kalhatî, (IV/X. yy.), *el-Keşf ve'l-Beyân*, thk. Seyyide İsmail Kâşif, Umman 1980, II, 461; el-Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 44; İsferrâînî, Ebu'l-Muzaffer (471/1078), *et-Tebîr fi'd-Dîn ve Temyîzi'l-Firaki'n-Nâciye 'ani'l-Firaki'l-Hâlikîn*, thk. Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut 1983, 30; Neşvânü'l-Himyerî, *el-Hürü'l-Iyn*, 184; eş-Şehristânî, Ebû Feth Muhammed b. Abdilkerim(548/1153), *el-Milel ve'n-Nihal*, I-II, Beyrut 1993, I/181; Cemâluddîn Ebu'l-Ferec, Abdurrahman İbnu'l-Cevzî (597/1200), *Telbîsu İblîs*, thk. Seyyid Cümeylî, Beyrut 1987, 119; Fahrüddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (606/1209), *İ'tikâdâtu Firaki'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn*, Beyrut 1986, 59-60; Nâsirüddin Tûsî, *Risâletü Kavâidi'l-Akâid*, 91; Ebu'l-Fazl Abbâs b. Mansûr Seksekî (683/1283), *el-Burhân*, thk. Bessâm Ali Selâme el-A'mûş, Ürdün 1988, 65; Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun (808/1405), *Mukaddime*, Çev. Zakir Kadirî Ugan, İstanbul 1997,

Zeyd b. Ali'nin hurucundan önce, Ca'fer es-Sâdık'ın çevresindeki insanlar Ca'fer'e gelerek Zeyd'e bey'at etmek istediklerini haber vermişler, Ca'fer es-Sâdık da onlara bey'at ediniz, o bizim en efdalimiz ve efendimizdir, diyerek, Zeyd'e katılmak isteyenlere izin vermişti. Aynı şekilde, Zeyd'e gelip Ebû Bekir ve Ömer hakkında soru soran ve bunun neticesinde onu terk edenlerin de Ca'fer es-Sâdık'tan izin alanlar olduğu rivayet edilir.²⁴ Muhammed Bâkır'ın vefatının ardından imâm olarak ön plana çıkan Muğîre b. Saîd'in imâmetini kabul etmeyen Ca'fer es-Sâdık'ın imâm olduğunu iddia edenleri, Muğîre, Rafıza olarak isimlendirmişti.²⁵ Zeyd b. Ali(122/740)'nin hurucu esnasında öldürülmesi ile, Muhammed Bâkır(114/733)'in vefatı göz önüne alındığında, her iki isimlendirmenin de aynı dönemde olduğu görülmektedir. İsimlendirme bu dönemde başlamış, bundan hareketle fikri ayrılıkları da Râfîzî olarak kabul edilmeye başlanılmıştı. Burada, Muğîre b. Saîd ve Zeyd b. Ali'den ayrılanlar, Ca'fer es-Sâdık'ın çevresindeki topluluklardır. Dolayısıyla isimlendirme kim tarafından yapılırsa yapılsın, isimlendirilenler aynı grup ve kişilerdir.

Daha sonraki dönemlerde, “Râfıza”ya yüklenen anlamlar, bölgesel anlayışları ifade kabilinden olsa da, on iki imamın teşekkülünden sonra onlara verilen imamiyye kavramının yanında kullanılmaya devam edilmiştir. Örneğin, on altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti sınırları içinde Râfıza kavramı yeniden gündeme gelmiştir.²⁶

Ancak burada Râfîzî olduğu bildirilen insanların, imamiyye mezhebine mensup olan Safevi Devleti müntesibi veya sempatizanı kişiler için kullanıldığı hatırlanırsa, kavramın, Eş'ari ile ortaya konulmaya başlanan imamiyye şeklindeki anlamına uygun olduğu, biraz de siyasi ve ideolojik kaygılardan hareketle muhalefet kokan ve bu şekilde onların sempatisini kırmayı amaçlayan metruk Râfıza kavramının, tekrar gündeme getirilerek kullanıldığı görülmüştür.²⁷

I, 499-500; Takiyuddin, Ahmed b. Ali el-Makrizî (845/1442), *el-Mevâiz ve'l-İ'tibâr bi Zikri'l-Hutat ve'l-Âsâr*, Kâhire trz., II/351.

²⁴ et-Taberî, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, V/499.

²⁵ en-Nevbahtî, *Fıraku's-Şîa*, 62; el-Kummî, *Kitâbü'l-Makâlât*, 76-77. Ayrıca bkz., Nâşî el-Ekber, *Mesâ'ilu'l-İmâme*, 46; Ebû Hâtim İsmâîlî er-Râzî, *Kitâbü'z-Zîne*, 302.

²⁶ Ahmet Refik Altınay, *Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektaşilik*, İstanbul 1932, 3, 5, 7 vd.

²⁷ Irene Melikoff, “Alevi Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri, Bektaşi Kızılbaş Bölünmesi ve Neticeleri”, *Türkiye'de Aleviler Bektaşiler ve Nusayriler*, İstanbul 1999, 17-23.

Sebeiyye ve Haşebiyye diye bilinen fırkaların daha sonra Râfıza²⁸ şeklinde tanımlanır olması, bu iki ismin de aynı gruba mensup kişiler için kullanılmış olduğu intibamı uyandırır da her iki mezhebin aynı fırkanın değişik isimleri olup olmaması bizim konumuzun dışındadır. Bizi ilgilendiren nokta, liderlerine (Abdullah ibni Sebe'ye uyanlar) ve tavırlarına nispetle bahsedilen her iki ismin daha sonra Rafizi ortak paydasında birleşiyor olmalarıdır.

Rafıza kavramı, hangi kavramla birlikte veya hangi kavramın yerine kullanılırsa kullanılsın, onun İmamiyye ile bir şekilde irtibatlı olduğu gerçeği her zaman var olmuştur. Bu nedenle biz araştırmamız neticesinde, Râfizi=İmamiyye şeklinde olduğu, ancak zamanla yanlı bakışlardan dolayı bu kavramın içeriğinin farklı şekillerde doldurulduğunu düşünüyoruz.

Sonuç olarak, kavramın IV. asra kadar Şia yerine kullanıldığı, IV. asırdan itibaren yer yer Şia yerine kullanılmakla beraber, anlam daralmasına uğrayarak Şia'nın kollarından olan imamiyye yerine kullanılmaya başlanıldığı görülmektedir. Sonraki dönemlerde Râfizi=İmamiyye şeklindeki kullanımlar daha iddialı bir konuma yükselmiştir.

Bu arada biz, münazaranın metninde geçen ayetlerin sûre adı ve ayet numaralarını dipnotlarda belirttik. Münazara'nın rivayet edenlerine gelince, rivayet edenlerin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

CA'FER B. MUHAMMED ES-SÂDİK'IN RAFİZİLERLE MUNAZARASI*

Bu Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib'in Rafizilerle Münazara'sıdır. Şeyh İmam Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. Said el-Ensari el-Buharî tarafından tasnif edildi. Bu el yazmayı, Fakih Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. Said el-Ensari el-Buhari(435/1043) okuma yolu ile Mekke -Allah şerefli kılsın- alimlerine rivayet etmiştir. Bu rivayet, büyük, alim, en yetkili kadı, mecduddin ve tek olan Ebû'l-Feth Mes'ud b. Hüseyin b. Ali b. Bendar el-Yenedi tarafından rivayet edilmiştir. O da Şeyh Ebû Nasr Abdurrahman b. Kasem b. Ebû'l-Fazıl'dan, O da Kadı Ebû'l-Hasan Sad b. Ali b. Bendar'den, O da Musannıf'dan rivayet etmiştir.

Bismillahirrahmanirrahim,

²⁸ İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünne, I/6; İbn Abd Rabbihi, Ahmed b. Muhammed el-Endelûsî(328/939), *el-İkdu'l-Ferîd*, II/404-405.

* Ebû'l-Kasım Abdurrahmân b. Muhammed el-Buhârî(435/1043), *Hezihi Munâzâra Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik(r.a) Maa'r-Râfîzî*, İstanbul-Süleymâniye Şehid Ali Paşa 2763/11, 152a-157a v.

Şeyh Fakih Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. Said el-Ensari el-Buharî okuma yoluyla Mekke -Allah şerefli kılsın- alimine haber verdi. Dedi ki, Ebû Muhammed Abdullah b. Müsafir b. Beşancar'dan, Ebû Bekir b. Halef b. Ömer b. Halef el-Hamedani'den, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ezyed'den, Ebû'l-Hüseyin b. Ali et-Tenafisi'den, Halef b. Muhammed el-Katrani'den, Ali b. Sâlih şunları haber verdi; Rafizilerden bir adam, Allah veçhini mükerrerem kılsın Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'a geldi ve Allah'ın selamı, rahmeti, bereketi üzerine olsun, dedi. Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık da ona selam verdi.

Rafizi, Ey Allah'ın Resulü'nün oğlu, Peygamberden sonra en hayırlı kimdir? dedi.

Ca'fer es-Sâdık, Ebû Bekir es-Sıddık'dır, dedi.

Adam, Bu konuda delilin nedir? dedi.

Ca'fer Allah'ın şu ayeti delildir; *“Eğer siz ona (Rasulullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kafirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebû Bekir'le birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunu üzerine Allah ona (sükunet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kafir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”*²⁹ Ca'fer es-Sâdık devam etti. Üçüncüsünü Allah'ın oluşturduğu iki kişiden daha hayırlıları kim olabilir. Peygamber hariç, hiç kimse Ebû Bekir'den faziletli olabilir mi?

Rafizi ise Ali gözünü kırpmadan Peygamberin yatağında kalmıştır, dedi.

Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık da, Ebû Bekir de hiçbir şekilde, korkmadan ve telaşlanmadan Peygamber'le beraber olmuştur, dedi.

Adam ona dedi ki: Allah Teala senin dediğinden başkasını söylüyor. Ca'fer, “Allah ne demiş?” dedi. Adam, “Allah şöyle buyuruyor” dedi: *“Arkadaşına diyordu ki, Üzülme çünkü Allah bizimle beraberdir.”*³⁰ Bu onun sabırsızlık gösterdiğini göstermez mi? Üzüntülü olduğunu göstermez mi? Ca'fer dedi ki: Hayır, çünkü üzüntü, sabırsızlık ve korkudan başka bir şeydir. Ebû Bekir'in üzüntüsü Peygamber'in öldürülme korkusundan kaynaklanıyordu. Sanki Allah'ın dinine, Allah'ın nebisi, Peygamberi adına üzüntü duyuyordu. Yoksa onun üzüntüsü kendisi için değildi. Nasıl olur, onu yılan yüzden fazla sokmuştu da, üzüntü ifadesini kullanmamıştı.

Rafizi dedi ki; Allah'u Teala şöyle buyuruyor: *“Sizin dostunuz(veliniz) ancak Allah'tır, Resulü'dür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek*

²⁹ 9. Tevbe, 40.

³⁰ 9. Tevbe, 40.

namazı kılar, zekatı verirler."³¹ ayeti Ali b. Ebi Talib hakkında nazil olmuştur. Çünkü o rüku halinde iken yüzüğünü tasadduk etmişti de Hz. Peygamber: "Onu benim Ehl-i Beyt'imde kılan Allah'a hamd olsun" demişti.

Ca'fer es-Sâdık diyor ki: Maide 55'deki ayetten önceki ayet bundan daha açıktır. Allah şöyle buyurdu: "*Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü(şefkatli), kafirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldurmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütuftur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.*"³² Hz. Peygamber'den sonra bazı Araplar irtidat etmişlerdi. Kafirler, Nihavent'te toplanmışlardı. Dediler ki: "Peygamberi kastederek, bizim anlaşma yaptığımız adam öldü" dediler. Ömer, Ebû Bekir'e dedi ki: Onların namazlarına kabul et, zekâtlarını kendilerine bırak." Ebû Bekir dedi: Hz. Peygambere verdiğimiz bir keçiye vermekten kaçınırlarsa onlarla savaş ederim. Bütün taşlar, ağaçlar, taşlar, toprak, cinler, insanlar bir araya gelseler ben yine savaş ederim. Bu ayet Ebû Bekir'in faziletini teyit eder. Rafızı dedi ki Allah "*Mallarınızı gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükafatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler*"³³ ayeti Ali hakkında nazil oldu. Çünkü onun dört dinarı vardı da birini gece, birini gündüz, birini gizli, birini açık olarak tasadduk etmişti ve bu ayet nazil oldu.

Ca'fer es-Sâdık dedi ki: Ebû Bekir hakkında Kur'an'da bundan daha faziletlisi var. Çünkü Allah; "*Karanlığı ile etrafı bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze, erkeği ve dişiye yaratana yemin ederim ki işleriniz başka başkadır. Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolayla hazırlarız (onda başarılı kılarız).*"³⁴ Bu ayetler Ebû Bekir hakkındadır. "*Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan (ateşten) uzak tutulur.*"³⁵ "Veseyücennebuha"da kastedilen Ebû Bekir'dir. Bu sürenin hepsi Ebû Bekir hakkındadır. Ebû Bekir Peygamber için kırk bin dinar harcamada bulundu. Hatta hiçbir şey kalmadı. Cebrail indi ve şöyle dedi. Allah sana selam ediyor ve diyor ki; Ebû Bekir'e selam söyle, ona sor; Benden razı mı? Ebû Bekir Hiç Rabbime kırgın olabilir miyim? Ben rabbımdan razıyım (üç defa) dedi. Allah da onu razı edeceğini vaat etti.

³¹ 5. Maide, 55.

³² 5. Maide, 54.

³³ 2. Bakara, 274.

³⁴ 92. Leyl, 1-7.

³⁵ 92. Leyl, 17-18.

Rafizi dedi ki Allah şöyle buyuruyor; “(Ey Müminler), Siz hacılara su vermeyi ve Mescid’i Haram’ı onarmayı, Allah’a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Halbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”³⁶ Bu ayet Ali hakkında nazil olmuştur.

Ca’fer es-Sâdık bunun benzeri, Kur’an’da Ebû Bekir hakkında da vardır, dedi. Allah Kur’an’da şöyle buyuruyor: “...Elbette içinizden, fetihden önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra harcayıp savaşanlara eşit değildir. Onların derecesi, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı vâdetmiştir. Allah’ın yaptıklarınızdan haberi vardır.”³⁷ Ebû Bekir Allah Resûlünün yolunda malını ilk infak eden, ilk cihada çıkan, ilk savaş eden kişiydi. Müşrikler Peygamber’e vurmuşlar, haber Ebû Bekir’e ulaşınca, koşarak oraya yönelmiş ve Mekke Müşriklerine şöyle demiştir. Yazıklar olsun size, “Rabbim Allah’dır” demekten başka suçu olmayan birini mi öldürmeye kalktınız? Rabbinizden size bir hidayet getirmiştir, dedi. Bunun üzerine Müşrikler Hz. Peygamber’i bırakıp Ebû Bekir’i yakaladılar. Ve onu dövmeğe başladılar. Hatta ağız burnu birbirinden ayırt edilemeyecek şekildeydi. İşte Ebû Bekir Allah yolunda ilk cihad eden kişidir. Allah yolunda ilk savaşa çıkan kişidir. Allah yolunda ilk infak eden kişidir. Peygamber buyurmuştur ki: “Ebû Bekir’in malı kadar hiçbir mal bana fayda vermemiştir.

Rafizi dedi ki: “Ali göz açıp yumuncaya kadar bile Allah’a şirk koşmamıştır.”

Ca’fer es-Sâdık: “Allah, Ebû Bekir’e o kadar sena etmiştir ki, başka hiçbir şeye gerek yoktur,” dedi. Allah şöyle buyurdu: “Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler varya, işte kötülükten sakınanlar onlardır.”³⁸ Bu ayet Ebû Bekir’i anlatmaktadır. Bazıları Hz. Peygamber’e yalan söylüyorsun dediler, bazıları ise Peygamber’i tasdik etti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Ki bu tasdik ayetidir. Ve Hz. Ebû Bekir’e özeldir. O temizdir, tertemizdir, razı olan ve razı olunandır, adaletlidir ve yeterlidir.

Rafizi dedi ki; Ali’yi sevmek Allah’ın kitabında farz kıldı. Allah şöyle buyuruyor: “...De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum...”³⁹

Ca’fer dedi ki benzeri ayet Ebû Bekir için de söz konusudur. Allah şöyle buyuruyor: “Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden

³⁶ 9. Tevbe, 19.

³⁷ 57. Hadid 10.

³⁸ 39. Zümer, 33.

³⁹ 42. Şûrâ, 23.

önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin."⁴⁰
Ebû Bekir imanda sebkat edenlerdendir. Dolayısıyla ona istiğfar etmek vaciptir. Onu sevmek farz, ona buğz ise küfürdür.

Rafîzi dedi ki; Hz. Peygamber "Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin efendisidir. Babaları ise onlardan daha hayırlıdır."

Ca'fer es-Sâdık; Ebû Bekir için daha faziletlisi söz konusudur. Babam dedemden O da Ali b. Ebi Talib'den rivayet etti. Dedi ki; "Ben Peygamberin yanındaydım. Başkada kimse yoktu. O arada Ebû Bekir ve Ömer geliyorlardı. Hz. Peygamber buyurdu ki; Şu ikisi cennet ehlinin olgun kişileridir. Önceki zamanlarda geçen ümmetlerin içinde gelecek zamanlarda Peygamberlerden başka bunlar gibisi gelmeyecektir. Yalnız Ey Ali hayatta oldukları müddetçe hiç kimseye bunu söyleme.

Rafîzi dedi ki: Hz. Peygamber'in kızı Fatıma mı? Ebû Bekir'in kızı Aişe mi? faziletlidir. Ca'fer es-Sâdık dedi ki: Bismillah, Yasin..., Ha-mim, ve'l-kitabu'l-Mübin... Adam dedi ki, söyle hangisi faziletlidir?

Ca'fer es-Sâdık dedi ki Aişe Peygamber'in eşi ve cennette onunla beraberdir. Fatıma Peygamber'in kızı ve cennet kadınların hanımefendisidir. Hz. Peygamber'in hanımına dil uzatanlara Allah lanet etsin. Hz. Peygamber'in kızına buğz edenlere de Allah lanet etsin.

Rafîzi dedi ki; Ebû Bekir'in, Ömer'in, Osman'ın halifeliğini Kur'an'da bana gösterebilir misin?

Ca'fer es-Sâdık, evet, Hatta Tevrat ve İncil'de dahi gösterebilirim.

Allah şöyle buyurdu: "*Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir.*"⁴¹

Başka bir ayette; "*(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hakimleri kılan mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsun*".⁴²

Başka bir ayet; "Yeshalifune fi'l-Ard..."

Rafîzi dedi ki. Ey Allah'ın Resulünün oğlu Tevrat ve İncil'de ne var?

Ca'fer dedi ki: "Muhammed Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olan (Ebû Bekir)dir. Kafirlerle karşı şiddetli (Ömer b. el-Hattab)'dır. Aralarında merhametli bulunan (Osman b. Affan)'dır. Rûku, secde edip Allah'ın fazlını arayan (Ali b. Ebi

⁴⁰ 59. Haşr, 10.

⁴¹ 6. En'am, 165.

⁴² 27. Neml, 62.

Talib)'dir. Yüzlerinde secde eseri olanlar (Hz. Peygamber'in ashabı)'dır..."⁴³ İşte bu onların Tevrat'taki ve İncil'deki benzeridir.

Rafizi dedi ki; Tevrat'taki ve İncil'de'kinin meali nedir? Muhammed Allah'ın Rasülü ondan sonraki halifeler; "Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dir. Sonra "Kezer'in Ahraca Şet'a" Ebû Bekir'dir. "Festağlaza" Ömer'dir. "Festeva ale sukihi" Osman b. Affan'dır."Yucibu'z-Zurraa liyağize bihimu'l-küffar" Ali b. Ebi Talib'dir. "Veadallahu ellezine amenu ve amilu's-Salihati minhum mağfiratan ve ecran azima" ise Peygamber'in diğeri ashabıdır.

Fetih Süresinin bu son ayetinin meali şöyledir: "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kafirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükuya varırken, secde ederken görürsün Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kafirleri öfkelenendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükafat vâdetmiştir."⁴⁴

Ca'fer es-Sâdık; vay sana vay, babam dedemden, o da Ali b. Ebi Talib'den rivayet etmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ben arz kendi adına yarılan ilk kişi (dirilecek) olan ilk kişiyim. Övünmüyorum. Allah bana benden öncekilere vermediği ikramda bulunur. Sonra bir nida ederek halifelerini yanına çağır der. Yarabbi halifeler kim derim? Abdullah b. Osman Ebû Bekir es-Sıddık der. Benden sonra arz kendi adına yarılacak Ebû Bekir'dir. O Allah'ın huzuruna getirilir. Ve kolay bir hesaba çekilir. Yeşil bir elbise getirilir. Sonra arşın karşısında durdurulur. Sonra bir münadi Ömer b. Hattab nerede diye çağırır. Ömer kanlar içerisinde gelir. Ona der ki: "Bunu sana kim yaptı." Ömer, Muğire b. Şube'nin kölesi der. Allah'ın huzuruna getirilir. Kolay bir hesaba çekilir. Yeşil bir elbise getirilir. O da arşın önünde bekletilir. Daha sonra Osman b. Affan getirilir. O da kanlar içerisinde haşrolunur. Bunu sana kim yaptı denilir. Fulan fulan diye cevap verilir. Allah'ın huzuruna getirilir. Ve kolay bir hesaba çekilir. Yeşil bir elbise getirilir. Sonra arşın karşısında durdurulur. Sonra Ali çağırılır. O da kanlar içerisinde gelir. Kim yaptı denir. Abdullah b. Mülcem yaptı, der. Allah'ın huzuruna getirilir. Ve kolay bir hesaba çekilir. Yeşil bir elbise getirilir. Sonra arşın karşısında durdurulur.

Rafizi dedi ki Ey Allah'ın Resûlü'nün oğlu Kur'an'da bu var mıdır?

⁴³ 48. Fetih, 29.

⁴⁴ 48. Fetih, 29.

Ca'fer es-Sâdık "Evet" der. Allah şöyle buyurdu: "Kim Allah'a ve Rasul'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddikler, şehitler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!"⁴⁵ Burada ki şehitler Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dir. Ve aralarında hak ile hüküm verilir.

Rafizi dedi ki; Ey Allah Rasülü'nün oğlu "Allah, Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali arasında ayırım yaptığım için, benim tövbemi kabul eder mi? dedi.

Ca'fer es-Sâdık dedi; Evet, tövbe kapısı açıktır. Onlar adına istiğfar et. Ancak şayet sen onlara muhalif olarak ölmüş olsaydın, İslam fitratının dışında ölürdün. İyiliklerin kâfirlerin amelleri gibi bomboşa giderdi. Adam sözünde döndü, tövbe etti.

Bu el yazması 669/1270 yılı Şevval ayında Yusuf b. Muhammed tarafından yazılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu yazma eser, *Munazaratu's-Sadık fi't-Tafdili Beyne Ebi Bekir ve Ali* adıyla da Zahirîye Maq. 111/15 kayıtlı olup, 222-235 varakları arasındadır, üzerinde h.588 tarihi yazılıdır.⁴⁶ Bir başka nüshası da Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. Said el-Ensari el-Buhari tarafından 435/1043'de rivayet edilen bir eser olup, Şehid Ali 2763/12'de kayıtlıdır. Bu nüsha 152a-156b varakları arasındadır ve üzerinde h. 669 tarihi yazılıdır. Ca'fer es-Sâdık'ın Rafizi bir görüşü benimseyen bir şahısla, Ebû Bekir ve Ali b. Ebî Tâlib hususunda yaptığı tartışmayı konu almaktadır. Eser'de Rafizi'nin Cafer es-Sadık'a şu soruları yönelttiği görülür; Peygamber'den sonra en hayırlı kimdir? Buna delilin nedir? Bu düzeydeki tartışmadan sonra, Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali arasında ayırım yaptığından dolayı Allah'ın kendisinin tövbesini kabul edip etmeyeceğini sorar. Ve Cafer es-Sadık da tövbe kapısının açık olduğunu ve tövbe etmesini ister. Rafizi bunun üzerine tövbe eder. Eserin sonunda bu el yazmasının 669/1270 yılı şevval ayında Yusuf b. Muhammed tarafından yazıldığı ifade edilmektedir.

Ca'fer es-Sâdık ile Rafizi arasındaki bu münazarada, Ebû Bekir ve Ali'nin faziletleri tartışılmıştır. Bu münazara'nın başlarında Ca'fer es-Sâdık, Peygamberden sonra en faziletli kimse Ebû Bekir olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşünü de "Eğer siz ona (Rasulullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kafirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebû Bekir'le birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına, üzülme, çünkü Allah bizimle

⁴⁵ 4. Nisa, 619.

⁴⁶ Fuat Sezgin, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, I-IX, Leiden, E.J.Brill, 1967-84, I/528-531, I/530.

beraberdır, diyordu...⁴⁷ ayetiyle desteklemektedir. Rafizi ise, Ali b. Ebî Tâlib'in de bu tip haklarının olduğunu iddia etmiştir: "Ca'fer es-Sâdık'ın bu ayetleri delil getirmesine karşılık, Rafizi de: "Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Resulü'dür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekatı verirler,"⁴⁸ ayetini Ali b. Ebi Talib hakkında nazil olduğunu iddia etmiştir.

Ca'fer es-Sâdık'a ait olduğu iddia edilen bu eserin, sonraki dönemlerde bir üçüncü şahıs tarafından nakledildiği kanaatini taşımaktayız. Bu eser Ca'fer es-Sâdık'a nispet edilmekle beraber tartışmanın gidişatı ve Rafizi görüşünü savunan münazaracının sürekli aktif olup fikirlerini anlatması ve bu hususta münakaşaya girmesi, Ca'fer es-Sâdık'ın Rafizilikle ilgili görüşleri hakkında bazı ipuçları vermektedir.

Sonuç olarak, Râfıza isminin ilk defa ne zaman, kime ve hangi anlamda kullanıldığı hakkında farklı rivayetler vardır. Yaygın olan kanaat bu ismin, Zeyd b. Ali'nin, Emevîlere karşı giriştiği mücadelede kendisini terk edenler için kullanıldığı şeklindedir. Bir diğer rivayete göre ise Muğîre b. Saîd el-İclî kendisini terk edenlere bu ismi vermiştir. Bu rivayetleri göz önüne aldığımızda bu kavram, her halükarda hicri II. asrın ilk yarısında kullanıldığı söylenebilir. Ancak ilk kullanımı ne amaçla olursa olsun daha sonraları bu kavram ile Ebû Bekir ve Ömer'den *teberri* edenler kastedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Altınay, Ahmed Refik, *Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektaşılık* (1558-1591), İstanbul 1932.
- Atalan, Mehmet, *Şiîliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sâdık'ın Yeri*, Araştırma Yay., Ankara 2005.
-, *Cafer-i Sâdık*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 2007.
- el-Bağdâdî, Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed (429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev. Ethem Ruhi Fığlalı, TDV., Yay., II. Baskı, Ankara 2001.
- el-Buhârî, Ebû'l-Kasım Abdurrahmân b. Muhammed (435/1043), *Hâzihi Munâzâra Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık(r.a) Maa'r-Râfizi*, İstanbul-Süleymâniye Şehid Ali Paşa 2763/11, 152-156
- Ebû Halef el-Eş'arî, Sa'd b. Abdillâh el-Kummî (301/913), *Kitâbü'l-Makâlât ve'l-Firâk*, thk. M.Cevad Meşkûr, Tahran 1963.
- Ebû Hâtim İsmâîlî er-Râzî, Ahmed b. Hamdân(324/936), *Kitâbü'z-Zine fi Kelimâti'l-İslâmiyye*, thk., Abdullâh Selâm es-Samerrâî, (es-Semarrâî, *el-Guluv ve'l-Firaki'l-Ğaliyye* içinde), Bağdâd 1982.
- Ebû'l-Muzaffer el-İsferâ'inî (471/1078), *et-Tabsîr fi'd-Dîn ve Temyizi'l-Fırkati'n-Nâciye an Fıraki'l-Hâlikin*, thk., K. Yusûf el-Hût, Beyrut 1983.

⁴⁷ 9. Tevbe, 40.

⁴⁸ 5. Maide, 55.

- el-Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr (255/869), *el-Osmâniyye*, thk., Abdüsselam Muhammed Harun, Mısır 1955.
- el-Eş'arî, Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâil (330/941), *Makâlâtü'l-İslâmiyyin ve 'htilâfu'l-Mûsâllîn*, thk., Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, I-II, Beyrut 1990.
- Fahrüddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (606/1209), *İ'tikâdâtü Firâki'l-Müslimîn ve 'l-Müşrikîn*, Beyrut 1986.
- el-Hayyât, Ebû'l-Hüseyin Abdurrahîm b. Muhammed el-Mutezilî (300/912), *Kitâbü'l-İntisar ve 'r-Red alâ Ravendî*, Beyrut 1957.
- İbn A'sem, Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfî (314/926), *el-Futûh*, Beyrut 1986.
- İbn Abd Rabbihi, Ahmed b. Muhammed el-Endelûsî (328/939), *el-İkdu'l-Ferîd*, nşr. Mufîd Muhammed Kâmiha, I-IX, Beyrut 1987.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed (808/1405), *Mukaddime*, çev. Zakir Kadirî Ugan, İstanbul 1997.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1375-1376/1955-1956.
- İbnu'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec, Abdurrahman (597/1200), *Telbîsu İblîs*, thk. Seyyid Cümeylî, Beyrut 1987.
- İsferâinî, Ebu'l-Muzaffer (471/1078), *et-Tebîr fi'd-Dîn ve Temyîzi'l-Firâki'n-Nâciye 'ani'l-Firâki'l-Hâlikîn*, thk. Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut 1983.
- Kalhafî, Ebû Muhammed b. Sa'îd (IV/X. yy.), *el-Keşf ve 'l-Beyân*, thk. Seyyide İsmail Kâşif, Umman 1980.
- Kohlberg, Etan, "İmamiyye Şiası Geleneğinde Râfizi Terimi", Çev. H.İbrahim Bulut, *Kelam Araştırmaları*, 2:2 (2004), 117-124.
- el-Makrizî, Takiyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkadir(845/1444), *Kitâbü'n-Nizâ ve 't-Tehasum fima beyne Beni Ümeyye ve Beni Haşim*, thk., Hüseyin Munis, Kahire 1988.
-, *el-Mevâizu ve 'l-İ'tibâr bi Zikri 'l-Hıtat ve 'l-Asâr*, I-II, Beyrut trz.
- Melikoff, Irene, "Alevi Bektaşiliğın Tahiti Kökenleri Bektaşi Kızılbaş Bölünmesi ve Neticeleri" *Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*, İstanbul 1999.
- Nâsirüddin Tûsî, *Risâletü Kavâidi'l-Akâid*, Lübnan 1992.
- Nâşi el-Ekber, Ebu'l-Abbas Abdullah b. Şirşîr el-Enbarî (293/906), *Mesâ'ilü'l-İmâme ve Kitâbu'l-Evsat fi'l-Makâlat*, Beyrut 1971.
- Neşvânü'l-Himyerî, Ebû Sâid(573/1178), *el-Hürü'l-'İyn*, nşr. Kemal Mustafa, Mısır 1948.
- en-Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Mûsâ (300/912), *Firaku's-Şîa*, İstanbul 1931.
- Onat, Hasan, *Emeviler Dönemi Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993.
- er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddin (606/1209), *İtikâdâtü Firâki'l-Müslimîn ve 'l-Müşrikîn*, nşr. Ali Sâmi Neşşâr, Beyrut 1982.

Seksekî, Ebu'l-Fazl Abbâs b. Mansûr (683/1283), *el-Burhân*, thk. Bessâm Ali Selâme el-A'mûş, Ürdün 1988.

Sezgin, Fuat, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, I-IX, Leiden, E.J.Brill, 1967-84.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, thk., Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, I-XI, Beyrut 1967.

Watt, Montgomery, "The Rafidites: A. Preliminary Study", *Oriens*, XVI (1963).